

**Acemoglu, Daron & Johnson, Simon, 2023.
*Power and Progress: Our Thousand-Year
 Struggle over Technology and Prosperity.*
 London: Basic Books.**

Anmälan av Benny Carlson

Hur har teknologisk utveckling och mänskligt framåtskridande samspelat genom historien? Vilka har varit vinnare och förlorare? Hur ser situationen ut i dag? Är det givet att eliter ska bestämma hur tekniska landvinningar tillämpas eller går det att länka ny teknik in på banor som ger 'vanligt folk' en större bit av kakan och större möjlighet att påverka utvecklingen? Frågor av den magnituden ställs, bearbetas och besvaras i Daron Acemoglus och Simon Johnsons drygt 500-sidiga 'manifest' *Power and Progress*.

Det är inga duvungar som ger sig ut på flykt i historien. Daron Acemoglu är en av världens mest inflytelserika ekonomer, känd inte minst för bestsellern *Why Nations Fail* (2012), författad tillsammans med James Robinson. Simon Johnson är professor i entreprenörskap med ett flertal uppmärksammade böcker på meritlistan. Båda är verksamma vid Massachusetts Institute of Technology, MIT.

Ett arbete som är så omfattande i tid, rum och sidor som Acemoglus och Johnsons är inte helt lätt att sammanfatta på ett rättvisande sätt. (Sidantalet hade i och för sig kunnat reduceras eftersom argumenten i pedagogiskt nit hamras ut väl många gånger.) Jag följer författarnas framställning i spåren och avslutar med några reflektioner.

Acemoglu & Johnson inleder (s. 13) med att förkasta föreställningen att teknologiska framsteg automatiskt genererar allmänt välstånd: "In fact, a thousand years of history and contemporary evidence make one thing abundantly clear: there is nothing automatic about new technologies bringing widespread prosperity. Whether they do or not is an economic, social, and political choice." De ifrågasätter den optimistiska föreställning som de kallar *the productivity bandwagon* och som innebär att nya maskiner och produktionsmetoder genom att öka produktiviteten kommer att gynna inte bara kapitalägare och entreprenörer utan också arbetare och vanligt folk. Om den nya tekniken används för ren automatisering/robotisering och inte skapar nya arbetsuppgifter och möjligheter för den mänskliga arbetskraften kör vagnen i diket.

Som exempel på ny teknik som i våra dagar används för att gynna en liten elit framhålls hur det kinesiska kommunistpartiet övervakar sina medborgare

och hur Facebook styrs med en algoritm som stimulerar falska nyheter och polarisering. ”In both cases you can see the ruinous role of interests – to squash opposition or to increase advertising revenues” (s. 28). Det rådande läget tecknas i mörka färger:

What we are witnessing today is not inexorable progress toward the common good but an influential shared vision among the most powerful technology leaders. This vision is focused on automation, surveillance, and mass-scale data collection, undermining shared prosperity and weakening democracies (s. 33).

Som exempel på hur visionära entreprenörer kan orsaka stort lidande lyfter författarna fram Ferdinand de Lesseps plan på att gräva ut Panamakanalen, ett projekt som misslyckades (amerikanerna lyckades ett par årtionden senare) och kostade tiotusentals människor livet. De resonerar därefter om hur eliternas visioner blir självförstärkande: ju mer makt och status människor har, desto lättare för dem att sätta dagordningen, och när de satt dagordningen får de än mer makt och status. För att hindra att självutnämnda eliter använder ny teknik i enlighet med egna visioner och intressen krävs mobilisering av motkrafter, *countervailing powers*, en term förknippad med John Kenneth Galbraith.

Acemoglu & Johnson utlovar i bokens titel ett tusenårigt perspektiv. De beskriver hur förbättrad teknik i jordbruket under medeltiden gjorde de flesta människor fattigare eftersom kyrkliga dignitärer kanaliserade en stor del av överskottet till att bygga katedraler, kloster och kyrkor. Inhägnadsrörelsen i Storbritannien under 1700-talet och början av 1800-talet tas också som exempel på hur de besuttna satte sitt egenintresse före de fattigas välfärd. Författarna förkastar Malthus teori om att ’fällan’ slår igen när ökad levnadsstandard leder till alltför stor befolkningsökning. De pekar på att befolkningen hade ökat i århundraden utan stora pandemier när Malthus i början av 1800-talet formulerade sin teori. Eftersom deras historieskrivning handlar om att tekniken nästan alltid används för att missgynna den stora massan känns resonemanget något motsägelsefullt.

Alltnog, författarna radar upp fler exempel från väst till öst på hur tekniken använts av eliter:

”[...] whether the elite were feudal lords in medieval Europa, plantation owners in the US, or Communist bosses in Russia, technology was socially biased, and its application in the name of progress left devastation on its way” (s. 135).

I ett kapitel avhandlas den för ekonomihistoriker eviga frågan om varför Storbritannien gick i täten för den industriella revolutionen. Faktorer som geografi, kultur, naturresurser, ekonomi och politik tonas ned. Slutsatsen blir

att den avgörande faktorn var att många människor i en spirande medelklass försökte ta sig upp i den sociala hierarkin, praktiska män utan formell utbildning som sjösatte nya tekniker. Varför hände detta i just Storbritannien? Här vecklar författarna in sig i ett resonemang om att några regenter som Henrik VIII och Elisabeth I satte i gång en process som försvagade kungamakten och släppte fram en ambitiös medelklass som kunde spränga glastaket i det klassmedvetna Storbritannien.

Den industriella revolutionen skapade under 1800-talets första hälft en klass av stormrika företagare, så som t. ex. uppfinnaren och entreprenören Richard Arkwright, och många utsvettade arbetare. Under 1800-talets andra hälft, efter hand som missförhållanden i industrin kom i dagen och arbetarna organiserade sig, genomfördes reformer och arbetarnas andel av produktionsresultatet ökade.

I Amerika, som överflödade av naturresurser och kapital men led brist på arbetskraft, åtnjöt arbetarna jämförelsevis höga löner. Den tekniska utvecklingen i USA innebar inte i första hand automatisering. Ingenjörer och tjänstemän organiserade med hjälp av elektricitet fabriksarbetet för att öka produktiviteten hos icke yrkesutbildade arbetare. "In this way, the reorganization of manufacturing enabled by white-collar workers created relatively high-paying jobs for blue-collar workers" (s. 223). Paradexemplet är naturligtvis Henry Fords fabriker.

Sverige lyfts fram som ett föredöme, som med sin korporativistiska modell (Saltsjöbadsavtalet) och jämlikhetsambition (folkhemmet) genomförde en vision om välfärdskapitalism likande den som i Amerika hade formulerats av bland andra ekonomen John R. Commons. Även USA fick under 1930-talets stora depression en välfärdsstat (New Deal) och ökad jämlikhet ("the Great Compression"). Efter andra världskriget fick befolkningarna i västvärlden del av ett ökande välstånd som aldrig förr. "In the long sweep of history, the decades that followed the end of World War II are unique. There has never been, as far as anyone knows, another epoch of such rapid and shared prosperity" (s. 250).

Efter dessa 'gyllene år' tog utvecklingen runt 1970 en ny vändning. Automatiseringen inriktades på att ersätta arbetare snarare än på att öka deras produktivitet, industriproduktion flyttade till låglöneländer, importen från låglöneländer ökade, fackföreningarna försvagades, inkomstjämligheten ökade. Acemoglu och Johnson vill inte se detta som en effekt av att de tidigt industrialiserade länderna förlorade sitt försprång allt eftersom industrialiseringen breddade ut sig över världen utan som ett resultat av mäktiga aktörers ambition att sidsteppa arbetarklassen: "Technology has increased inequality largely because of the choices that companies and powerful actors have made. [...] In fact, globalization and automation have been synergistic, both driven by the same urge to cut labor costs and sideline workers" (s. 263).

Denna ambition har främst genomsyrat USA. Tyskland och Japan framhålls som positiva exempel där robotiseringen gått snabbare än i USA samtidigt som industriarbetarna fått nya arbetsuppgifter eller omskolats till tjänstemän. Acemoglu & Johnson ser (s. 295) emellertid på det hela taget en dystopisk framtid dominerad av storföretag, ungefär som på rövarbaronernas tid: "The productivity bandwagon works only under specific circumstances. It does not operate where there is insufficient competition between employers, little or no worker power, and ceaseless automation."

Den artificiella intelligensen imponerar inte på författarna som talar om "AI-illusionen" (s. 299). De anser att AI har en bias riktad mot arbetarna och kommer att förstärka ambitionen att förstöra jobb och sänka löner. De skriver om *so-so automation* som bygger på oupphörlig automatisering, massiv data-insamling och övervakning och som ersätter arbetare utan att nämnvärt höja produktiviteten. Robotar i kundtjänst är ett vällyckat exempel. De flesta av oss har väl konfronterats med dessa artificiella idioter. Det finns uppenbarligen smartare robotar på marknaden så frågan är varför många företag fortfarande använder daterade modeller. Min personliga gissning är att företagen bara är intresserade av att rekrytera nya kunder – telefonförsäljarna är människor av det enkla skälet att ingen skulle köpa en försäkring av en robot – och struntar i sina trogna kunder.

Bovarna i författarnas berättelse (s. 338) är återigen en elit som inte bryr sig om att förankra AI-utvecklingen i folkdjupet utan anser att de flesta människor är mindre vetande och inte förstår vad som är bäst för dem: "Our society has already become two-tiered. On top there are the big tycoons, who firmly believe that they have earned their wealth because of their amazing genius. At the bottom we have regular people whom tech leaders view as error-prone and ripe for replacement."

Denna tudelning av samhället bådär inte gott för demokratin. AI-tekniken förstärker auktoritära impulser. När regimer blir mer auktoritära ökar deras behov av AI för att kontrollera befolkningen, vilket i sin tur styr utvecklingen av AI till att bli en övervakningsteknologi. Utvecklingen i Kina bär syn för sägen. Sociala medier i västvärlden styrs av företag som jagar vinster baserade på reklam som är målinriktad utifrån massinsamling av data om användarna och algoritmer som syftar till att trigga användarna. Författarnas slutsats (s. 381): "AI is choking democracy while also providing the tools for repression and manipulation to both authoritarian and democratically elected governments."

Finns det något hopp om framtiden? Författarna griper i slutkapitlet tillbaka på den progressiva rörelse i USA för drygt hundra år sedan som ändrade 'berättelsen' och normerna, skapade motkrafter och lanserade politiska lösningar baserade på forskning och expertis. "To regain shared prosperity, we must redirect technology, and this means activating a version of the same approach that worked more than a century ago for the Progressives" (s. 393). För att det

ska bli möjligt måste enligt Acemoglu & Johnson arbetare, civilsamhälle och stat samverka. Staten kan reglera datainsamling, subventionera teknik som gynnar arbetare, bryta upp teknikjättar, se till att beskattningen inte gynnar överdriven automatisering. "The government is not the engine of innovation, yet it can play a central role in redirecting technological change through taxes, subsidies, regulation, and agenda setting." (s. 408). Författarna föreslår också en uppsättning bredare åtgärder som förstärkning av socialförsäkringar (men förkastar klokt nog tanken på medborgarlön), utbildning och minimilön.

Acemoglu & Johnson har med *Power and Progress* tagit ett kraftfullt grepp om den tekniska utvecklingens roll i den mänskliga historien. De ordar mycket om arbetarna. Arbetarklassen har det senaste halvsekleet krympt i de utvecklade industrisamhällena. Acemoglu & Johnson vill inte se detta som en naturlig omvandling till följd av teknisk utveckling utan som något som dikterats av eliter drivna av hybris och egenintresse. Utvecklingen skulle, om bara tillräckliga motkrafter hade mobiliserats, kunnat löpa i andra banor. Vad författarna verkar bortse från är att arbetarna inte bara är arbetare utan också konsumenter som fått ökad levnadsstandard genom att ny teknik sänkt produktionskostnaderna.

Acemoglu & Johnsons historieskrivning har lite av Marx över sig – världshistorien handlar om klassamhällen och utsugning – samtidigt som de ser det kommunistiska Kina som ett av de största hoten mot mänskligheten. Utvecklingen får enligt författarna inte drivas av autonoma teknologiska krafter eller eliters intressen utan måste styras av folkflertalets beslut och handling. Det låter sympatiskt men väcker en del frågor. 'Vanligt folk' är trots allt ingen homogen massa utan består av individer och grupper med olika kunskaper, åsikter och intressen. Kan deras vilja kanaliseras till entydiga kollektiva beslut om hur teknik ska användas? De politiker som väljs till statens kommandohöjder utgör också en elit. Är det säkert att de kan styra den tekniska utvecklingen i 'rätt' riktning när ingen på förhand kan så noga veta vad som är rätt och fel? Hur stor är risken för att långtgående statlig styrning kväver enskilda människors uppfinnings- och initiativförmåga?

Författarnas historiesyn är pessimistisk genom att göra gällande att arbetare och 'vanligt folk' i nästan alla samhällen, med några undantag i västvärlden i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet och framför allt under några årtionden efter andra världskriget, har förtryckts av eliter och hållits i onödigt fattigdom. Det finns andra ekonomiska historieskrivare som målar i mindre mörka färger: Philippe Aghion, Rondo Cameron, Ronald Findlay och Kevin O'Rourke, Douglass North och Robert Paul Thomas, Mancur Olson, Nathan Rosenberg och L. E. Birdzell, för att nämna några.

Referenser

- Acemoglu, D. & Robinson J. A., 2012. *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty*. New York: Crown Publishers.
- Aghion, P., Antonin, C. & Bunel, S., 2021. *The Power of Creative Destruction: Economic Upheaval and the Wealth of Nations*. Cambridge, Mass.: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Cameron, R., 2001. *Världens ekonomiska historia från urtid till nutid*. Lund: Studentlitteratur.
- Findlay, R. & O'Rourke, K. H., 2009. *Power and Plenty: Trade, War and the World Economy in the Second Millennium*. Princeton: Princeton University Press.
- North, D. & Thomas, R. P., 1993. *Västerlandets uppgång. Europas historia 900-1700*. Stockholm: SNS Förlag.
- Olson, M., 2000. *Power and Prosperity. Outgrowing Communist and Capitalist Dictatorships*. New York: Basic Books.
- Rosenberg, N. & Birdzell Jr, L. E., 1991. *Västvärldens väg till välstånd*. Stockholm: SNS Förlag.

Hirdmann, Sven, 2023. *De hemliga rapporterna från Moskva. Från Ryssland 1994 till kriget i Ukraina 2022*. Stockholm: Santérus förlag.

Anmälan av Geir Flikke

Diplomatiet har en særstilling i demokratier, og er et bindemiddel i det internasjonale systemet. Denne funksjonen er ikke mindre viktig i krig og konflikt. Det er imidlertid særlig viktig at det statssystemet som ble dannet i det nye Europa etter Sovjetunionens oppløsning forblir diplomatiets ramme og forutsetning. Hverken diplomater eller forskere kan eller bør relativisere gyldigheten av statssystemet. Samtidig utelukker ikke dette å drive deliberasjon gjennom det, med ett for øye – å bygge relasjoner, som over tid befester samarbeidsstrukturer og forsterker samarbeidsviljen mellom suverene stater.

Er samarbeid og samarbeidsvilje imidlertid underlagt historiske endringer? Sveriges mangeårige Moskva-ambassadør, Sven Hirdman, synes å erkjenne dette. I en omtale av Ukraina-krisen i 2014, et kapittel som ikke inngår som en